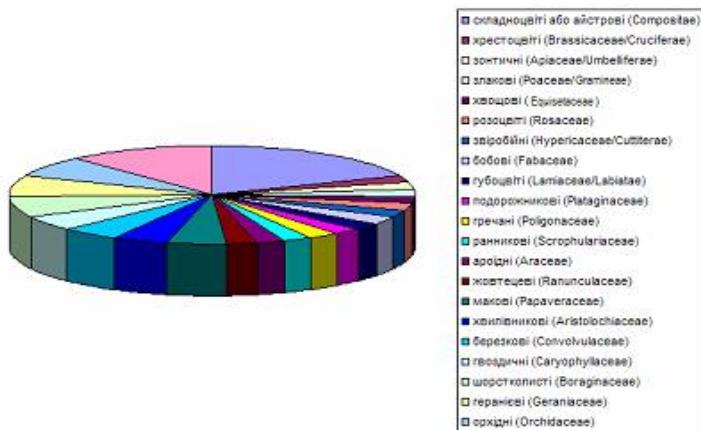

родина Подорожникові – подорожник великий та подорожник ланцетолистий; родина Гвоздичні – мильнянка лікарська, зірочник злаковидний. Родина Шорстколисті включала синяк звичайний та живокіст лікарський. Інші родини на луках мали представників лише одного виду: Хрестоцвітні, Звіробійні, Ранникові, Жовтцеві, Макові, Хвилівникові, Березові, Геранієві, Кропивові. Представниками класу Однодольні були родини: Обхідні – зозулинець болотний; Ароїдні – аїр звичайний та Злакові – пирій повзучий. Графічно систематичний склад цілющої флори вивчених луків подано на малюнку.

Мал. Систематичний склад лучних лікарських рослин околиць м. Полтави

Тобто, найбільш представленими у цілощому відношенні виявилися дві родини: родина Складноцвітих та родина Розоцвітих. Аналіз родової насиченості показав, що тільки один рід мав двох представників. Це був рід Подорожник.

Таким чином, представники лучних лікарських рослин характеризуються значним син таксономічним та флористичним різноманіттям а також широким спектром використання.

Література

1. Івашин Д.С., Катина З.Ф., Рыбачук И.З. Справочник по заготовке лекарственных растений. – К.: Урожай, 1989. – 285с.
2. Кархут В.В. Жива аптека. – К.: Здоров'я, 1992. --312с.
3. Смик Г.К. Знайдеш у рослині порятунок. – К.: Т-во «Знання», 1992. – 62с.

ВІКОВА СТРУКТУРА ПОПУЛЯЦІЇ ЗОЗУЛИНЦЯ БОЛОТНОГО (ORCHIS PALUSTRIS L.) В ОКОЛИЦЯХ С.ВАРВАРІВКА КАРЛІВСЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Орлова Л.Д., Ракшеєва В.П.
Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка*

Людина в біосфері Землі нині є новою силою, новим фактором. Наша Планета, що завжди здавалася неосяжною, безкраєю, великою, сили якої викликали в серцях благоговійний трепет, були грізним нагадуванням про слабкість Homo sapiens, сьогодні вже такою не є.

Люди ще не усвідомили як слід очевидного факту: Земля, на якій вони розвинулися до сучасного рівня, – це маленька територія з обмеженими ресурсами, з дуже вразливим режимом. Вона вимагає до себе тим дбайливішого ставлення, чим ширшими стають можливості людини порушити цей режим.

В. Вернадський вірив, що людство, не зупиняючи свого поступу на шляху прогресу, віднайде шлях збереження рівноваги на планеті, й вказав цей шлях: біосфера, змінена силою озброєного науковими знаннями людства, неминуче має перетворитись на ноосферу – сферу розуму. На думку вченого, це – природний процес. На певному етапі свого розвитку людство повинно взяти на себе відповідальність за подальшу еволюцію Землі, інакше у людини просто не буде майбутнього. Зміст його концепції такий: впливати на природу, змінювати біосферу слід раціонально, думаючи не про сьогоднішні вигоди, а про майбутні наслідки [1].

Але ми є свідками того, які зміни в природі відбуваються під впливом людини. Зменшилась чисельність багатьох видів рослин, зокрема зозулинця болотного (*Orchis palustris* L.), занесеного до Червоної книги України, рідкісного європейсько-середземноморсько-середньазійського виду на південній межі ареалу [3].

Це багаторічна трав'яниста рослина 18-80 см заввишки, яка формує дві бульби. Листків 6-8, лінійно-ланцетні, звужені до верхівки, супротивні. Суцвіття видовжене, рідке, квітки фіолетово-пурпурові. Приквітки зелені з пурпуровими краями. Плід – коробочка. Гігрофіт, світлолюб. Входить в групу оліготрофів. Квітає в травні – березні. Запилюється джмелями й бджолами. Володіє цінними лікарськими властивостями [2, 3].

Фітопопуляціям властива внутрішня гетерогенність, яка виявляється в диференціації особин за віком. У зв'язку з цим у популяціях виділяють вікову структуру, що являє собою співвідношення у популяції особин різних онтогенетичних (вікових) станів. Вона вказує на стійкість популяції і можливість збереження нею території в тому чи іншому фітоценозі.

Зозулинець болотний має підземний і майже не помітний проросток. На цій стадії накопичуються поживні речовини два чи навіть чотири роки. На наступній, ювенільній, стадії з'являється перший зелений листочок, не більше 2 см, без жилкування. Серединна жилка з'являється лише на наступний рік. Іматурна стадія настає після двох-трьох років ювенільного стану. При цьому листок росте й витягується, стає лінійно-ланцетним. Віргінільного стану іматур досягає за 3-4 роки. В цей час утворюється другий і третій листок. Ще через 1-3 роки зозулинець починає квітнути. В генеративному стані він перебуває 6-12 років і більше. Але, як правило, зозулинець квітає не кожен рік, а з перервами в один-два роки. Під час сприятливих умов зозулинець болотний починає квітнути на 7-й рік після проростання, а при несприятливих – на 11-14 рік. В більшості випадків зозулинець болотний гине відразу після останнього утворення плодів, але іноді переходить в сенільний стан. Листя починає жовкнути в червні-липні. Розмножується також вегетативно [4].

У 2008 році нами був проаналізований віковий стан популяції зозулинця болотного на заплавахних луках с. Варварівка Карлівського району Полтавської області. Було закладено 10 ділянок, розміром 1м² кожна. Ділянка 1: у ювенільному стані 6 особин, іматурному – 13, віргінільному – 19, генеративному – 4, сенільному – 3 рослини. Ділянка 2 відповідно 11, 15, 9, 1, 4 рослини, ділянка 3 – 10 18, 13, 5, 2 рослини, ділянка 4 – 9, 21, 5, 2, 6 рослини, ділянка 5 – 12, 15, 13, 6, – 4 рослини, ділянка 6 – 12, 18, 15, 4, 6 рослини, ділянка 7 – 15, 17, 8, 2, 6 рослини, ділянка 8 – 16, 14, 11, 6, 3 рослини, ділянка 9 – 20, 15, 13, 4, 2 рослини, ділянка 10 – 15, 12, 16, 6, 4 рослини.

Дана популяція представлена особинами всіх вікових етапів. У ній переважають вегетативні особини з інтенсивним відновленням, великим випаданням особин на початкових стадіях розвитку чи під час переходу в зрілий (гене-

ративний) стан. Тобто, в нашому випадку спостерігається скорочення кількості рослин, які квітують і плодоносять. А це в свою чергу, може становити загрозу для існування вивченої популяції.

Загальною причиною рідкості зозулинця болотного є високий ступінь викошування луків та їх випасання худобою, різним ступенем антропогенної трансформації флори і рослинності через збирання на букети та лікарську сировину, викошування підземних частин.

Природними факторами, які впливають на структуру популяції є: особливості еколого-ценотичних умов, тривалий процес онтогенезу, знижена конкурентна здатність, а також те, що вид погано вводиться в культуру, бо при висаджуванні на окультурених землях швидко гине через відсутність відповідного симбіонту.

Ми повинні ясно розуміти, що людство й надалі буде перетворювати біосферу, але це перетворення має узгоджуватися не тільки з потребами зростаючого людства, з розвитком суспільства, а також із раціональним використанням природних багатств, зокрема рослинних ресурсів, та направлені на збереження всього біорізноманіття.

Неможливо не погодитись із В. Вернадським, який довів, що у людства просто немає іншого виходу, як перейти до розумного, виваженого господарювання на своїй планеті. У ноосфері визначальним фактором має бути не стихія природного розвитку, а інтелект людини. Досягнувши певного ступеня могутності, людське суспільство, його розум і мудрість стануть основним гарантом подальшого розвитку.

Література

1. Білявський Г.О. та ін. Основи загальної екології: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 304 с.
2. Орлова Л.Д., Ракшеева В.П. Лікувальні властивості зозулинця болотного/ Навколишнє середовище і здоров'я людини: Матеріали Всеукраїнського науково – практичного семінару. – Полтава: ПДПУ, 2007. – С. 33 –35.
3. Орлова Л.Д., Ракшеева В.П. Систематичний аналіз лучних ділянок з участю зозулинця болотного (*Orchis palustris*) в околицях с.Варварівка Карлівсько-го району Полтавської області/ Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення в загальноосвітній та вищій школі: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (присвячується 120-річчю від дня народження М. І.Вавилова) – Полтава: Друкарська майстерня, 2008. – С. 233 – 235.
4. Паркіноза І.Ю. та ін. Раритетна флора (Охорона, вивчення, реінтродукція силами студентських екологічних організацій). – К.: Національний екологічний центр України, 2006. – 164 с.

БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЛУЧНИХ РОСЛИННИХ РЕСУРСІВ ОКОЛИЦЬ С. ЯХНИКИ ЛОХВИЦЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВЩИНИ

*Орлова Л.Д., Рожко А. І., Вільхова І.І.
Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка*

Лучна рослинність у структурі рослинного покриву України посідає другу позицію і займає 8,5-9,0 млн. га [1]. Якщо врахувати, що зі структури земельного фонду вилучається малопродуктивні землі та антропогенно-порушенні території з метою їх ренатуралізації та реабілітації і наступним використанням як сіножатей та пасовищ, то площа лук у наш час зростає. Тому усестороннє вивчення представників лучних травостоїв конкретних районів допоможе не